

GERRAE!

-

*Komediakirjailija Caecilius Statiuksen
kielen arkaaiset piirteet*

Latinan kieli ja Rooman kirjallisuus
Seminaariesitelmä 21.4.2004
Respondentti: Laura Nissinen
Opponentti: Katja Varakas
Ohjaaja: Reijo Pitkäranta

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto

1.1. Alkusanat

1.2. Caecilius Statiuksen elämä ja tuotanto

2. Caecilius Statiuksen kielen arkaaisia piirteitä

2.1. com. 16 ...*edim*

2.2. com. 21 ... *soniti*

2.3. com. 34-35 ...*manta*

2.4. com. 41-42 ...*duriter...asperiter...*

2.5. com. 50 *ossiculatim...*

2.6. com. 55 ...*pulchritatis*

2.7. com. 75 ...*tetulisti...*

2.8. com. 76 ...*schema*

2.9. com. 93 ...*pecubus...*

2.10. com. 132-133 ...*peniculamentum...*

2.11. com. 191 ...*gerrae*

3. Conclusio

4. Kirjallisuus

1. Johdanto

1.1. Alkusanat

Työni käsittelee varhaisen roomalaisen komediakirjailijan, Caecilius Statiuksen kielelle tyypillisiä piirteitä. Olen valinnut seminaarin ohjaajan, Reijo Pitkärannan opastuksella suppeahkon valikoiman Caecilius Statiuksen komediafragmenteja, jotka sisältävät jonkin mielenkiintoisen kielellisen seikan. Lähinnä kysymyksessä ovat sanastolliset tai muoto-opilliset poikkeavuudet verrattuna klassiseen latinaan, lauseopin mahdollisiin erikoisuuksiin en ole kiinnittänyt juuri huomiota ja tyylikysymyksiäkin käsittelemelko vähän. Tutustukseni Caecilius Statiuksen elämään ja tuotantoon olen käyttänyt hyväkseni T. Guardin ja E.H. Warmingtonin Caecilius Statius -editioita sekä joitakin roomalaista draamaa käsitteleviä lähdeteoksia, kuten J.Wrightin teosta *Dancing in Chains*. Kielellisten kysymysten selvittämisessä olen turvautunut pääasiallisesti *Thesaurus Linguae Latinae* -teokseen sekä muutamii latinan kielihistoriaa käsitteleviin kielioppeihin, joista mainittakoon M. Leumannin *Lateinische Laut und Formenlehre* ja W.M. Lindsayn *A Short Historical Latin Grammar*.

1.2. Caecilius Statiuksen elämä ja tuotanto

Caecilius Statiuksen elämästä tiedetään jokseenkin vähän.¹ Hän kuului kelttiläistä alkuperää olevaan, Pohjois-Italiassa asuvien insubrien heimoon. Syntymävuodesta ei tiedetä mitään varmaa, mutta tutkijat ovat päätyneet esittämään hänen syntymäajakseen 220-lukua e.Kr.² Joidenkin lähteiden³ mukaan hän oli kotoisin Mediolanumista (nyk. Milano), joka oli insubrien asuttaman alueen tärkein keskus. Caecilius Statius päätyi Roomaan mitä ilmeisemmin sotavankina roomalaisten ja insubrien käymien taisteluiden seurauksena. Insubrit kärsivät tappion roomalaisille Clastidiumin taistelussa vuonna 222, jolloin roomalaiset saivat Mediolanumin haltuunsa ensi kerran. Viimeinen kamppailu roomalaisten ja insubrien välillä käytiin vuosina 200-194, ja oletettavaa on, että Statius tuli Roomaan näihin aikoihin. Hän päätyi orjaksi Caeciliusten perheeseen. Caeciliukset vapauttivat hänet ja hän omaksui perheen nimen itselleen. Statius-nimestä tuli lisänimi⁴, jota

---

¹ Kappaleen 1.2. lähteet, ellei toisin mainita: Conte 65-67, Guardì 7-28, NP 895-897 Warmington xxvii-xxix, Wright 87-126

² Arviot syntymäajasta vaihtelevat vuosien 230-220 välillä.

³ Hier.chron.a.Abr.1838

⁴ Statius-nimi on herättänyt kiinnostusta tutkijoiden keskuudessa. Jo antiikissa Aulus Gellius (4,20,12-13) on aihetta käsitellyt, hänen mukaansa Statius oli orjan nimi, ja siksi myös orjana Roomaan saapuneen Caecilius Statiuksen nimi: *'Statius' autem servile nomen fuit. Plerique apud veteres servi eo nomine fuerunt. Caecilius quoque ille comoediarum poeta inclutus servus fuit et propterea nomen habuit 'Statius'. Sed postea versum est quasi in cognomentum,*

myöhemminä aikoina käytetään harvoin, ja esimerkiksi klassisen kauden kirjailijat viittaavat häneen lähinnä Caeciliuksena⁵. Hänen mahdollisesta etunimestään ei ole mitään tietoa.

Vapautettuna Caecilius päätyi Ennuksen tuttavapiiriin⁶ ja hän aloitti kreikkalaismallisten komedioiden (*fabulae palliatae*) kirjoittamisen uuden attikalaisen komedian tyyliin. Jotkut tutkijat⁷ uskovat Caeciliuksen valinneen komedian välttääkseen kilpailuasetelman tragedioita kirjoittavan Enniuksen kanssa. Aluksi Caeciliuksen komediat eivät saavuttaneet suurtakaan suosiota, mikä saattoi johtua hänen puutteellisista latinantaidoistaan.⁸ Myöhemmin kuitenkin tulivat maine ja kunnia myös Caeciliuksen tuotannon osaksi ja Caecilius nostettiin latinankielisen kirjallisuuden suurten nimien joukkoon. Ensimmäisellä vuosisadalla eKr. elänyt runoilija Volcacius Sedigitus nosti muodostamassaan runoilijakaanonissaan⁹ Caeciliuksen ensimmäiselle sijalle *fabula palliatan* kirjoittajista, Plautuksen yltäessä toiselle sijalle ja Terentiuksen jäädessä kuudenneksi. Volcacius Sedigituksen ohella Caeciliusta ihailivat useat muut antiikin kirjailijat, esim. Varro (Men.399)¹⁰ kiittelee hänen näytelmiensä juonikuvioita ja Horatius (epist.2.1.59) tyylin arvokkuutta (*gravitas*).

Vaikka antiikin auktorit Caeciliusta ylistivätkin, jää hän usein vaille suurta huomiota kirjallisuudenhistoriassa. Tämä johtuu siitä, ettei Caeciliuksen näytelmistä ole meille säilynyt kuin jokseenkin vähäinen määrä fragmentteja, joista suurin osa on vain yhden tai korkeintaan kahden säkeen mittaisia. Säilyneitä fragmentteja on 177 kappaletta ja ne jakautuvat 194 säkeeseen. Näytelmien nimiä tunnetaan yli neljäkymmentä ja kaikki hänen näytelmänsä edustavat *fabula palliata*-komediaa. Näytelmien otsikot ovat joko kreikankielisiä (32 kpl), latinankielisiä (8 kpl), tai sitten niillä on sekä latinan- että kreikankielinen nimi (2 kpl). Kaikki fragmentit ovat peräisin Caeciliusta kommentoineilta, myöhemmiltä kirjailijoilta. Tärkein tässä yhteydessä lienee 300-luvulla vaikuttanut grammaatikko Nonius Marcellus, jolta on peräisin noin sata Caecilius-lainaus. Aulus Gellius (2.23) on säilyttänyt pisimmän fragmentin vertaillen Caeciliuksen näytelmää *Plocium* Menandroksen samannimiseen (*Plokion*) esikuvan kanssa.

---

appellatusque est 'Caecilius Staius'. Todennäköisesti Staius oli kuitenkin yleinen itaalinen individuaalinimi ja Staiuksen alkuperäinen nimi.

⁵ Tästä lähtien käytän itsekin tekstissä vain nimeä Caecilius.

⁶ Hieronymus (chron.a.Abr.1838) mainitsee hänen olleen Enniuksen *contubernalis*, joka voi tarkoittaa paitsi sotilastoveria kuin asuinkumppaniakin. Jotkut tutkijat ovat tulkinneen Caeciliuksen olleen Enniuksen oppilas. Vaikka miesten välisen suhteen laadusta ei ole täyttä varmuutta, on selvää, että he olivat tuttavain keskenään.

⁷ esim. Warmington

⁸ huonoksi latinistiksi häntä moittii esim. Cicero (Att.7,3,10: ... *malus enim auctor latinitatis [Caecilius] est*)

⁹ Kaanonin sisältävä runo on säilynyt lainauksena Aulus Gelliuksella (15,24): ..."*Caecilio palmam Statio do comico ./ Plautus secundus facile exsuperat ceteros. /dein Naevius, qui fervet, pretio in tertio./si erit, quod quarto detur, dabitur Licinio.../in sexto consequetur hos Terentius"*...

¹⁰ *In argumentis Caecilius poscit palmam, in ethesis Terentius, in sermonibus Plautus.*

Caeciliusta on perinteisesti pidetty välittäjänä Plautuksen ja Terentiuksen toisistaan poikkeavien kirjoitustyylien välillä, sattuuhan hän ajallisesti näiden kahden kirjailijan välille. Caeciliuksen tyyli on paljon yhteistä Plautuksen kanssa, mutta mahdollisesti hän oli uskollisempi kreikkalaisille esikuviltaan, joista tärkein on ehdottomasti em. Menandros. Tämän vuoksi ja siksi, että hänen näytelmien kreikkankielisten nimien osuus on ylivoimainen, on ajateltu Caeciliuksen pyrkineen Plautusta enemmän tuomaan kreikkalaista vaikutusta roomalaiseen komediaan. Aulus Gelliuksen vertailu kahden auktorin välillä paljastaa kuitenkin Caeciliuksenkin mukailleen kreikkalaisia esikuvia melko vapaasti.

Jos Caeciliuksen syntymävuosi on tuottanut tutkijoille päänvaivaa, niin ongelmia on myös hänen kuolinvuotensa selvittämisessä. Hieronymuksen (a.Abr.1838) mukaan Caeciliuksen elämä päättyi Enniuksen kuolemaa seurannena vuonna: [*Caecilius*] *mortuus est anno post mortem Enni*. Enniuksen kuolinvuodesta ei kuitenkaan ole täyttä varmuutta, vaan sen on ehdotettu olevan joko 169 tai 168 eKr.¹¹ Ongelmia tuottaa myös Suetoniukselta¹² peräisin oleva maininta nuoresta Terentiuksesta, joka luki *Andria*-näytelmäänsä vanhalle Caeciliukselle. Kyseisen näytelmän tiedetään ilmestyneen vasta vuonna 166, joten tämä siirtäisi Caeciliuksen kuolinhetkeä myöhemmäksi. Tätä mainintaa on pidetään kuitenkin anekdoottina, jolla ei ole pohjaa tosielämässä ja oletettavasti Caecilius olikin tuona kyseisenä ajankohtana jo kuollut.

2. Caecilius Statiuksen kielen arkaaisia piirteitä

2.1. Com. 16 (16 G, 14 W¹³)

“Nihilne nihil tibi esse quod edim”

Fragmentti on peräisin näytelmästä *Asotus*, ja kysessä on mitä todennäköisimmin parasiitin eli kuokkavieraan repliikki.¹⁴ Kiinnostava kieliopillinen seikka kyseisessä tekstiotteessa on *edo, esse*-verbin (syödä) konjunktiiivin preesensmuoto, joka arkaaisessa latinassa oli säilyttänyt merkkejä indoeurooppalaisen alkukielen optatiivista.

¹¹ Em. vuosi on peräisin Cicerolta (Brut.78), toinen Hieronymukselta (a.Abr.1849)

¹² Suet.vita Ter.3

¹³ Fragmenttien numerointi perustuu TLL:n käytäntöön, joka viittaa O. Ribbeckin editioon (*Scaenicae Romanorum Poesis Fragmenta*, vol.II *Comicorum Fragmenta*, Lipsiae, 3. painos vuodelta 1898). Koska minulla ei ole ollut käytössä kyseistä editiota, en ole voinut numerointia tarkistaa. Tämän vuoksi säenumeroissa voi olla joitain epätarkkuuksia, etenkin jos fragmentit ovat enemmän kuin yhden säkeen mittaisia. Varmuuden vuoksi olen merkinnyt otsikoihin Guardin (G) ja Warmingtonin (W) käyttämät fragmenttinumerot suluissa. Tekstiotteet ovat kuitenkin Warmingtonin edition mukaisia.

¹⁴ Guardì 117, Warmington ei epäile, etteikö puhujana olisi *'Parasitus'*.

Fragmentin on säilyttänyt Nonius. Hän mainitsee Caeciliuksen tekstiotteen lisäksi myös kolme muuta roomalaisauktoria, Noviuksen, Pomponiuksen¹⁵ ja Plautuksen, jotka ovat käyttäneet samaa muotoa: *Novius Bucculo* (Atell.6): ”*Quod editis, nihil est; si vultis, quod cacetis, copia est*”; *Pomponius Condicionibus* (Atell.34): ”*Vix nunc quod edim invenio: quidnam fiet siquam duxero?*”; *Plautus Poenulo* (Poen.1284): ”*Est domi quod edimus: ne nos tam contemptim conteras*”. (Non.p.507,5-12). Plautuksella optatiivimuoto esiintyy myös näytelmissä *Aulularia* (430) ja *Trinummus* (474). *Edo*-verbin optatiivimuoto korvautui myöhemmin varhaisen keisariajan latinassa 3. konjugaation mukaisella muodolla, jossa on konjunktiiivin preesensille tyypillinen tunnus *-a-*: *edam, edas* jne., joskin jo Plautuksella (Poen.534) on tavattu kyseinen muoto: *Ubi bibas, edas*. Plautuksen jälkeen *a*-tunnuksellinen muoto tavataan varmuudella Tibullukselta (1,5,49) lähtien, vaikkakin mahdollisesti myös Vergilius (Aen.12,801) käytti sitä.

Edo-verbin lisäksi latinassa on muutamia muitakin verbejä, jotka ovat säilyttäneet konjunktiiivimuodoissaan merkkejä indoeurooppalaisen alkukielen optatiivista. Tällaisia muotoja tavataan etenkin arkaaisissa latinankielisissä teksteissä. Alun perin atemaattisessa taivutuksessa optatiivin tunnus oli yksikössä joko *-je-* tai vokaalinmukautumisen (ablaut) aiheuttama lyhyempi muoto *-i-*, sekä monikossa *-i-*. Em. tunnus on tavattu tässä muodossa vain latinan olla-verbillä jonka konjunktiiivin preesensin yksikkömuodot ovat arkaaisessa latinassa *siem, sies, siet*.¹⁶ Myöhemmin vakiintuivat lyhyemmät muodot *sim, sis, sit*. Muista verbeistä haluamista merkitsevä *velle* on säilyttänyt edelleen klassisessa latinassa konjunktiiivin preesensin muodot *velim, velis, velit* jne, joissa optatiivin *-i*-tunnus on näkyvissä. Arkaaiseen latinaan rajoittuvat *edo*-verbin lisäksi myös *dare-* ja *credere*-verbien optatiivimuodot.¹⁷

Edo on arkaaisessa latinassa yleisin syömistä merkitsevä verbi. Esimerkiksi Plautuksella *edo* esiintyy 81 kertaa, kun taas saman verbin johdannainen *comedo* on löydetty 23 kertaa. Plautukselta ei ole tavattu muita *edo*-verbin synonyymejä, kuten *manduco* ja *vescor*,¹⁸ jotka yleistyvät myöhemmin ja ohittavat suosiossa *edo*-sanana.¹⁹ Caeciliukselta on *edo*-verbistä löydettävissä vielä

¹⁵ Novius ja Pomponius elivät molemmat ensimmäisen vuosisadan alkupuolella eKr.

¹⁶ Nämä muodot ovat melko yleisiä varhaisessa latinassa ja vielä ensimmäisellä vuosisadalla eKr., esimerkkinä *Lucr.2.1079*; *OLD 1865*.

¹⁷ *LHS 528, 573-574 Lindsay 116, Palmer 277-278*; *Dare-* ja *credere*-verbien optatiivimuotojen esiintymisestä: esim. *dare*-verbin muoto *duim* esiintyy Plautuksen *Aulularia*-näytelmässä (672), *creduis*-muoto sekin Plautuksella (*Amph.672* ja *Capt.605*). Komediakirjailijat suosivat optatiivimuotoja metrisistä syistä, Caeciliuksella näitä muotoja ole kuitenkaan tavattu. *TLL V,1 1659 r.78-* ja *TLL IV 1129 r.60-62*.

¹⁸ *manduco* esiintyy ensi kerran Luciliuksen tekstissä (456), *vescor* puolestaan Pacuviuksella (*trag.22*) ja Acciuksella (*trag.145*); *TLL V,2 s.98, r.54-*; *s.100, r.16-*

¹⁹ *Ernout-Meillet 191*: Ilmeisesti *edo*-verbin epäsäännöllisyys (optatiivimuotojen ja "tavallisten" konjunktiiivimuotojen esiintymisen lisäksi epäsäännölliseksi verbin teki sen alun perin atemaattinen taivutus, joka myöhemmin korvautui temaattisella taivutuksella), ja se että se oli osin yksitavuisena melko painoton, aiheutti sanan korvautumisen näillä muilla, säännöllisemmällä ja ilmaisuvoimaisemmillä sanoilla.

aktiivin infinitiivin futuuri: *Credidi silicernium eius me esse esurum* (com.123).²⁰ Niin tässä säkeessä, kuin käsiteltävänä olevassa säkeessäkin mielenkiintoista on myös leikki syödä- ja olla-verbien infinitiivimuotojen (*esse*) samankaltaisuuden kanssa. Toinen huomioitava tyyllinen seikka säkeessä 16 on *nihil*-sanana toisto, jonka voisi tulkita puhekieltä jäljitteleväksi piirteeksi.²¹

2.2. Com. 21 (18 G&W)

“*Num quidnam fores fecere soniti*”

Fragmentti on näytelmästä *Chalcia*. Tarkastelun kohteena on toisen deklinaation mukainen genetiivimuoto neljännen deklinaation sanasta *sonitus*, *-us* (ääni, meteli). Fragmentin säilyttäneeltä Noniukselta (491,22-26) käy ilmi myös Pacuviuksen (trag.133) käyttäneen tätä genetiivimuotoa *sonitus*-sanasta: *Pacivius Duloreste: "Quidnam autem hoc soniti est, quod stridunt foris"*. *Soniti*-genetiivimuoto ei ilmeisesti esiinny muissa latinankielisissä teksteissä.²² Arkaaisessa latinassa neljännen deklinaation substantiiveilla on kuitenkin usein toisesta deklinaatiosta lainattu genetiivin päätte,²³ mikä käy hyvin ilmi Noniuksen keräämistä esimerkeistä (p.483-486). Caecilius Statiuksen käyttämistä muodoista Nonius esittelee ainakin seuraavat: *quaesti* (pro *questus*): *Satine huic ordini / etsi nil egi, quaesti quia sunt aemuli* (com.130) ja *sumti* (pro *sumptus*): *Quid hoc futurum obsonio est, ubi tantum sumti factum* (com.180).

Tämä tyyppin genetiivit ovat varsin yleisiä mm. Plautuksella, Terentiuksella ja Acciuksella sekä muutamalla muulla arkaaisen ajan kirjailijalla.²⁴ Tämän tyyppinen genetiivimuodostus ei rajoitu täysin varhaisimpaan latinaan, vaan sitä esiintyy myös joillakin ensimmäisen esikristillisen vuosisadan kirjailijoilla, kuten Sallustiuksella ja jopa Cicerolla, jotka tosin käyttävät tätä genetiivimuotoa vain sanasta *senatus*.²⁵

Caeciliuksen säkeen sisältöön ovat kiinnittäneet huomionsa useat tutkijat: esim. Guardilta²⁶ saamme tietää, että jo kreikkalaisissa komedioissa oli hyvin yleistä koputtaa oveen, kun astuttiin ulos talosta, ikään kuin ulkonaolijoiden huomion kiinnittämiseksi.

²⁰ *silicernium* merkitsee hautajaisateriaa

²¹ Palmer 75

²² OLD 1791

²³ LHS 442

²⁴ esim. Plautus, epid.189: *senati* (pro *senatus*); aul.83: *quaesti* (pro *quaestus*), aul.722: *gemiti* (pro *gemitus*) jne.;

Terentius, Hec.836: *quaesti*, Andr.365: *tumulti* jne.

²⁵ Sall.Catil.53.1.4; 30.3.1 ja 36.5.1; Cic.har.8. Mahdollisesti *senati*-muoto on analogisesti muodostettu vastine *populus*-sanana genetiiville ja sitä käytetään ikään kuin formulaana; LHS 442

²⁶ 117, ks. myös Duckworth 116-117

2.3. Com. 34-35 (31-32 G&W)

A: "Iamne adeo? **Manta!**"

B: "Iam hoc vide; caecus animum.../...adventus angit"

Tarkastelun kohteena verbi *mantare*, josta Caecilius käyttää tässä imperatiivimuotoa *manta*. Näytelmästä 'Epistula' peräisin olevan fragmentin on säilyttänyt Festus (p.133), joka kommentoi Caeciliuksen tekstikohtaa näin: *Mantare saepe manere, Caecilius in Epistola. Mantare*-verbi on säilynyt myös toisessa kohdassa, joka on peräisin näytelmästä nimeltä *Hypobolimaeus Rastraria*.²⁷ Tämän fragmentin tunnemme Noniukselta (p.505,29-30), joka esittelee tässä yhteydessä ainoastaan yhden Caeciliuksen tekstikohdan: *Caecilius Hypobolimaeo Rastraria: "In voltu eodem, in eadem mantat malitia"* (com.87). Sanaa on selitetty myös glosseissa (Gloss^L IV Ps.Plac.0.15).

Mantare-verbi on frekventatiivimuoto verbistä *manere* (jääda, odottaa) ja se on käännettävissä sanoilla viivytellä, odotella, "pysyä sitkeästi". Frekventatiiviverbit ovat varsin kuvailevia ja ilmaisuvoimaisia, joten niitä tavataan runsaasti arkaaisen ajan komediakirjailijoilla. *Mantare*-verbi on kuitenkin melko harvinainen, eikä sitä ole tavattu edellämainittujen esimerkkien lisäksi kuin Plautuksella.²⁸

Latinan frekventatiivi-verbit kuuluvat yleensä ensimmäiseen konjugaatioon, kuten *mantare*-verbikin. Useimmiten frekventatiivimuoto on muodostettu alkuperäisen verbin passiivin partisiipin perfektin feminiinimuodosta, esim. *pellere*-verbistä *pulsa*-muodon kautta muodostettu *pulsare*. Joissain tapauksissa kyseinen passiivin partisiipin perfektimuoto on joko hyvin harvinainen, tai sitä ei ole tavattu ollenkaan latinankielisissä teksteissä. Tästä esimerkkinä em. *pulsare*-verbin rinnakkaismuoto *pultare*²⁹, jossa näkyvissä partisiipivartalon alkuperäinen *-to*-tunnus. Myös *mantare* kuuluu tähän ryhmään, ja sen muodostuksen pohjalla lienee *manere*-verbin muoto **mantus*, jota ei latinankielisissä teksteissä ole tavattu.³⁰ Muita samantyyppisiä frekventatiiviverbejä ovat esim. *mertare* ja *sectari*. Ensinmainittu *mergere*-verbistä muodostettu frekventatiivi on tavattu Acciuksella (trag.112) ja Festuksella (Paul.Fest.p.81,10) sekä Quintilianuksella (inst.1,4,14), jotka selittävät erikoista sanaa. Rinnakkaismuoto *mersare* puolestaan on paljon yleisempi ja se esiintyy

²⁷ Tästä näytelmästä on käytetään useita eri nimiä: *Hypobolimaeus* vel *Subditivos*, *Hypobolimaeus Charestratus* ja *Hypobolimaeus Rastraria*. Ilmeisesti kaikki nimet viittaavat yhteen näytelmään. Jatkossa käytän ainoastaan nimeä *Hypobolimaeus*. Caeciliuksella on vielä näytelmä nimeltä *Hypobolimaeus Aeschinus*, josta työssäni ei ole yhtään esimerkkiä. Warmington 494

²⁸Palmer 77; Plaut. Most.116, Poen.264, Pseud.225, Rud.439. Verbi on yleensä intransitiivinen, ainoa esimerkki transitiivisesta käytöstä on Plaut.Poen.264: "*Erus nos apud aedem Veneris mantat*"; TLL VII 334 rr.13-27; Livius Andronicuksella (carm.frg.8) esiintyy *mantare*-verbistä *ob*-etuliitteen kanssa muodostettu sana *ommentare*.

²⁹ esiintyy lähinnä Plautuksella (Men.987) ja Terentiuksella (Haut.275)

³⁰ TLL VII 334 r.13

Catullukselta (68,13) lähtien. *Sequor*-verbistä muodostettu *sectari* puolestaan esiintyy Plautuksesta lähtien useilla roomalaiskirjailijoilla, myös klassisen ajan auktoireilla.³¹

2.4. Com. 41-42 (38-39 G, 40-41 W)

A: “*Nam quam **duriter**
vos educavit atque **asperiter!**”*

B: “*Non negat*”

Fragmentti näytelmästä *Fallacia*. Tarkastelun kohteena toisen deklinaation adjektiivesta *durus* ja *asper* kolmannen deklinaation *-iter*-päätteellä muodostetut adverbit *duriter* ja *asperiter*.

Säkeen on jälleen kerran säilyttänyt Nonius (p.512), joka myös kommentoi ensimmäistä adverbia, *duriter*. Samassa kohdassa esittelee muita samaa muotoa käyttäneitä kirjailijoita. *Duriter*-muoto kuuluu niin Enniuksen (scaen.306) kuin Terentiuksenkin (esim.Ad.662) muotovalikoimaan, samoin sitä ovat käyttäneet myöhemmät kirjailijat Novius (Atell.100) ja Afranius (com.251), joilla sana esiintyy merkityksessä ’ankarasti, tylästi’, myös ’vaivalloisesti’.³² *Duriter*-adverbi löytyy myös Lucretiukselta (5,1401), jolla sanan merkitys on pikemminkin ’karkeasti’, ’sivistymättömästi’. Samassa merkityksessä adverbia käyttää myös Aulus Gellius (17,10,15). Myös Vitruviuksella (10,3,9) tavataan muoto *duriter*.

Duriter-muodon rinnalle myöhemmin ilmestyvää lyhyempää *dure*-muotoa käyttää esim. Cicero,³³ joka on hylännyt *-iter*-päätteisen muodon. *Duriter*-muoto palaa käyttöön myöhäisantiikin teksteissä ja se tavataan ainakin Ennodiuksella (epist.9,28,1 p.249, 14) ja Cassiodoruksella (Ios.antiq.15,8)³⁴

Asperiter-muotoa Nonius ei kommentoi, ja Caeciliuksen kohta onkin hieman ongelmallinen. Ei ole täyttä varmuutta siitä, onko Caeciliuksen alun perin käyttämä muoto *asperiter* vai *aspere*. *Asperiter* esiintyy varmuudella Plautuksella (frg.59), mutta muuten se on varsin harvinainen. Nonius-käsikirjoituksissa esiintyy tässä Caecilius-lainauksen kohdassa (p.512,13) muoto *aspere*. Tämän muodon on pidemmäksi *asperiter*-muodoksi korjannut metrisistä syistä ediittori F.H Bothe vuonna 1834 julkaisemaansa editioon.³⁵ Jos Bothen ratkaisu on oikea, eikä Caecilius ole muotoillut

³¹ Esim. Plaut.Cist.536, Cic.Part.69, Tacit.dial.34.2 ym.; LHS 547-548, Lindsay 101

³² Ter. Andr.74 merkitys on ’työläästi, vaivalloisesti’

³³ *dure* Phil.12.25, muualla komparatiivi *durius*, esim. Lig.17

³⁴ TLL V,1 2313

³⁵ F.H.Bothe: *Emendationes Nonianae, Poetarum sceniorum fragmenta*, Lipsiae 1834

adverbia muotoon *aspere* niin siinä tapauksessa tämä lyhyempi muoto löytyy ensi kerran Cicerolta.³⁶

Adverbimuodostus arkaaisessa latinassa ei aina noudata deklinaatorajoituksia, vaan teksteistä on löydettävissä useita esimerkkejä toisen deklinaation adjektiivesta, joista on muodostettu adverbi myöhemmin vain kolmannelle deklinaatiolle kuuluvalla *-iter*-päätteellä.³⁷ Noniukselta (p.509-517) tästä löytyy laaja valikoima esimerkkejä, ja joukossa on myös Caeciliuksen käyttämiä adverbeja, kuten *iracunditer* (com.78) ja *rarenter* (com. 135).

2.5. Com. 50 (47 G&W)

"*Ossiculatim* Parmenonem de via licet legant"

Fragmentti on peräisin näytelmästä *Fallacia*. Säkeen säilyttänyt Nonius (p.147,24) kommentoi Caeciliuksen sanavalintaa: *Ossiculatim, ut si minutatim*. Sana ei esiinny muuten latinankielisessä tekstissä. Noniuksen lisäksi erikoista adverbia on selitetty myös glosseissa (Gloss.V 645,10: *per ossa*). *Ossiculatim* on muodostettu sanasta *ossiculum*, joka puolestaan on luuta merkitsevän sanan *'os'* diminutiivi. *Ossiculum*-sanaa ei ole löydetty yhdenkään Caeciliuksen aikalaisen teksteistä, vaan se esiintyy ensi kerran vasta keisariajan kirjallisuudessa, esim. Petroniuksella (65,11) ja Plinius vanhemmalla (nat.11,134). Kuten Nonius selittää, tarkoittaa Caecilius ilmaisua, joka on suomeksi käännettävissä *'vähin erin'*.³⁸

Samantapaisia *-atim*-päätteellä substantiiveista muodostettuja adverbeja suosii myös Plautus, jolta on löydetty esim. seuraavat sanat: *articulatim* (Epid.488), *assulatim* (Men.859), *frustillatim* (Curc.576) ja *offatim* (Truc.613). Kaikkien sanojen merkitys on lähes samankaltainen: vähän kerrallaan, vähin erin.³⁹

³⁶ esiintyy useassa kohdassa, esim. de orat.3,45; Att.1,20,1; TLL II 815, r.26-

³⁷ LHS 499: joitain poikkeuksellisia muotoja esiintyy tosin vielä Cicerollakin, esim: Att.1.2.1: *humaniter* 2.deklinaation adjektiivista *humanus*.

³⁸ TLL IX,2 Fasc.VIII 1117, r.68-

³⁹ TLL: *articulatim*: II 690 r.1-; *assulatim*: II 912 r.72-; *frustillatim*: VI,1 1429 r.11-; *offatim*: IX,1 486 r.63-

2.6. Com. 55 (50-51 G, 50 W)

"*Di boni! Quid illud est pulchritatis!*"

Fragmentti on näytelmästä *Harpazomene* ja sen on meille säilyttänyt Nonius (p.155,18). Erikoista säkeessä on sana *pulchritas* (kauneus), joka ei esiinny muissa latinankielisissä teksteissä. Sana on muodostettu *-tas*-päätteellä adjektiivista *pulcher*. Samalla päätteellä voidaan latinan adjektiiveista muodostaa muitakin ominaisuuden ilmaisuja, kuten *libertas* (adjektiivista *liber*) ja *pietas* (adjektiivista *pius*). Adjektiivista *pulcher* muodostettu substantiivi esiintyy latinassa kuitenkin yleensä *-tudo*-päätteellä muodostetussa asussa *pulchritudo*. *Pulchritudo*-sana esiintyy jo Plautuksella (esim. Mil.998) sekä klassillisen latinan edustajilla, kuten Cicerolla (esim. Tusc.4,13,31).⁴⁰

Caeciliuksella esiintyy useita muitakin harvinaisia *-tas*-suffiksilla muodostettuja sanoja, kuten *dulcitas* (com.217), *largitas* (com.91), *luculentitas* (com.71), *opulentitas* (com.186) ja *similitas* (com.216). *Dulcitas* merkitsee makeutta, sekä kuvainnollisesti suloisuutta, ja se esiintyy Caeciliuksen lisäksi myös Acciuksella (trag.640) ja Apuleiuksella (mund.36). Anteliaisuutta ja auliutta merkitsevä *largitas* puolestaan esiintyy myös Terentiuksella (Ad.985) samoin kuin Cicerolla (Brut.16), mutta muuten yleistyy vasta kristillisillä kirjailijoilla Cyprianuksesta lähtien (unit.eccl.5 p.3,11,1). Loistokkuuteen viittavaa *luculentitas*-sanaa käyttää myös Laberius (mim.90). Myös varakkuutta merkitsevän *opulentitas*-sanan käyttö on varsin rajallinen: Caeciliuksen lisäksi vain Plautus (Mil.1171) on siihen turvautunut. *Similitas*, joka puolestaan merkitsee samankaltaisuutta tavataan Caeciliuksen jälkeen ainoastaan Vitruviuksella (2.9.5), kun taas *similitudo*-muoto on erittäin yleinen alkaen aina Pacuviuksesta (trag.240).⁴¹ Jotkut tutkijat ovat selittäneet Caeciliuksen suosivan *-tas*-päätetä luodakseen voimakkaampia ja intensiivisempiä ilmaisuja.⁴²

---

⁴⁰ OLD 1517

⁴¹ TLL: *dulcitas*: V,1 2198 r.14-; *largitas*: VII,2 970 r.14-; *luculentitas*: VII,2 1747 r.29-; *opulentitas*: IX,1 836 r.29-; *similitas*: OLD 1764

⁴² Ks. esim. Guardì 132

2.7. Com. 75 (73 G, 76 W)

"...aerumnam pariter **tetulisti** meam "

Fragmentti on peräisin näytelmästä *Hypobolimaeus*. Tarkastelun kohteena on *fero*-verbin arkaainen perfektimuoto *tetuli*, tässä yksikön toisen persoonan muodossa *tetulisti*. Fragmenttia kommentoi Nonius (p.178,16-17), joka kertoo myös Acciuksen (trag.116) käyttäneen samaa muotoa.

Kyseessä on reduplikaatioperfekti, joka esiintyy useilla muillakin arkaaisen ajan kirjailijoilla, kuten Plautuksella, Enniuksella, ja Terentiuksella.⁴³ Arkaainen muoto on tavattu myös muutamilla myöhemmilläkin kirjailijoilla, kuten Catulluksella ja Lucretiuksella.⁴⁴ Myöhemmin reduplikaatiotavu *te-* on pudonnut pois ja ilmeisesti ainakin Cicerolla perfektimuoto on aina tässä lyhyessä muodossa. Muodot *tuli*, *tulisti* jne. esiintyvät kuitenkin jo arkaaisilla kirjailijoilla Plautuksesta lähtien.⁴⁵ *Tetuli*-muoto ilmestyy latinaan jälleen myöhäisantiikin teksteissä, esim. eräässä Symmachuksen isän pojalleen lähettämässä kirjeessä (Symm.pater Symm.epist.1,2,6).⁴⁶

Tämä *fero*-verbin erikoinen perfektimuoto kiinnosti jo useita antiikin kirjailijoita, jotka ovatkin sanaa selittäneet. Kiinnostuksen kohteena ei ole niinkään ollut varhainen reduplikaatiomuodostus, vaan sanan vartalo, joka on peräisin toiselta verbiltä. Esimerkiksi Quintilianus on verbiä pohtinut: *Quaedam [verba] etiam mutantur ut 'fero' in praeterito...* (inst.1,4,29) ja *Quod verbis etiam accidit, ut illi 'fero' cuius praeteritum perfectum et ulterius non invenitur* (inst.1,6,26). *Fero*-verbin perfektimuodot muodostetaankin *tollo*-verbin vartalosta *tul(i)*, kun taas *tollo*-verbi omaksunut perfektivartalokseen yhdysmuodon *sustul(i)*.⁴⁷

2.8. Com. 76 (74 G, 73-74 W)

"...filius...in me incedit satis
hilara schema"

Fragmentti on peräisin näytelmästä *Hypobolimaeus*, kuten edellä ja sen on jälkipolville säilyttänyt grammatikko Priscianus (gramm.II,199-200). Hänen huomionsa on kiinnittänyt Caeciliuksen käyttämä *schema*-sanana ablatiivimuoto, joka paljastaa Caeciliuksen käyttäneen tästä kreikkalaista

⁴³ Plaut: Amph.716,800, Bacch.482, Cist.650, Men.381, Most.471 jne; Enn.ann.55; Ter.Andr.808.832.

⁴⁴ Cat.63.47 ja 66.35; Lucr.6.675.

⁴⁵ Poen.1067: "*Factum, quod aegre tuli*", myös Curc.644

⁴⁶ TLLVI,1 528, r. 23-

⁴⁷ Lindsay 194

alkuperää olevasta, (ulko)muotoa merkitsevää⁴⁷ lainasanasta feminiinimuotoa *schema -ae* neutrimuodon *schema -atis* sijaan. Priscianuksen odottama, tavallisempi neutrin ablatiivimuoto kuuluisi siis *schemate*.

Feminiiniä suosivat Caeciliuksen lisäksi mm. Plautus (esim. Am.117) sekä Pomponius ja myöhemmistä kirjailijoista keisariaikaiset Suetonius (Tib.43), Petronius (44.8) sekä Quintilianus (inst.9,1,25). Caeciliuksella ja Plautuksella sana esiintyy myös muista poiketen muodossa *schēma*, kun muilla kirjailijoilla on keskellä oleva *e* on pitkä. Prosodisen vaihtelun taustalla lienevät kreikkalaista alkuperää olevan sanan muodot σχῆμα ja σχέμα, joista jälkimmäinen on harvinaisempi⁴⁸. Caeciliuksella sana esiintyy myös toisessa kohdassa (com. 57), joka tosin on tekstikriittisesti ongelmallinen: ”*Utinam tesciolit te schema, sine cruribus, videam*”. Tämän kohdan on säilyttänyt Charisius (gramm.I,144,19K), joka kommentoi Caeciliuksen kohtaa seuraavasti: ’*Schema*’ quasi monophtoton sit, proinde declinasse Caecilium in Ἀρπαζομένη denotatur ...[sc. *schema*] pro *schemate*. Charisius siis väittää Caeciliuksen käyttäneen *schema*-sanaa taipumattomana muotona, eikä hänelle ole ei ilmeisesti ole tullut mieleen, että kyseessä on jälleen feminiinimuotoinen ablatiivi. Luciliuksella (804) esiintyy myös ablatiivimuoto *schema*, joskin hänellä sana on neutriassa: *In gymnasio, ut schema antiquo spectatores retineres*. Nonius (p.224,38-225,6) hänkin käsittelee *schema*-sanan esiintymistä eri suvuissa, mutta ei mainitse tässä yhteydessä Caeciliusta. Feminiinin käytöstä hänellä on esimerkkeinä jo em. Plautus ja Pomponius, neutrimuodon käyttäjiä edustavat Naevius (trag.32) ja Lucilius. Neutrimuoto esiintyy siis jo Naeviuksesta lähtien ja sitä käyttävät useat kirjailijat, kuten Vitruvius (esim.5.1.8.), Apuleius (met.4.20). Cicero ei sanaa käytä latinalaisessa muodossa lainkaan.⁴⁹

Ilmeisesti sana on ilmestynyt ensin puhuttuun latinaan feminiinimuotoisena ja vasta myöhemmin kirjakielessä saanut samankaltaisille kreikkalaisille lainasanoille tyypillisen neutrimuodon. Kreikkalaiset lainasanat olivat myös yleisiä arkaaisen komedian kielessä, etenkin Plautuksella.⁵⁰

⁴⁸ Liddel-Scott-Jones 686, Passow 1791

⁴⁹ OLD 1702

⁵⁰ Ernout-Meillet 601; Palmer 81-82, Duckworth 335

2.9. Com. 93 (90 G, 89W)

"*et homini et pecubus omnibus*"

Fragmentti on näytelmästä *Imbrii*. Fragmentin säilyttäneeltä Noniukselta (p.159,5) käy ilmi, että tarkasteltava sana, *pecubus*, merkitsee karjaa: *Pecua et pecuda ita ut pecora veteres dixerunt*. Sana esiintyy tässä Caeciliuksen tekstikohdassa monikon datiivissa. Kyseessä on arkaainen sana, jonka muodoissa on hieman vaihtelua antiikin teksteissä. Ernoutin ja Meilletin mukaan kysymyksessä on kollektiivinen termi, joka täten esiintyy lähinnä monikossa. Sana kuuluu neljännen deklinaation neutreihin (*pecu, pecus*), mutta myöhemmin sen syrjäyttävät lähes täysin kolmannen deklinaation sanat *pecus -oris* tai *pecus -udis*.⁵¹

Antiikin teksteissä sanasta ovat säilyneet seuraavat muodot: yksikön ablatiivi *pecu* Plautuksella (Bacch.1123) ja Varrolla (ling.5,92), monikon nominatiivi tai akkusatiivi *pecua* Naeviukselta (com.56) lähtien, monikon genetiivi *pecuum* Catolla⁵² (orig.95e). Monikon datiivi esiintyy ainoastaan tässä Caeciliuksella ja ablatiivista on tavattu vain muoto *pecuis* (Iul.Val.1,44). Muut muodot tunnetaan vain myöhemmiltä grammatikoilta ja kommentaattoreilta.⁵³

Vaikka sana on vanha, ei se poistunut täysin käytöstä klassisessa latinassa ja se esiintyy Cicerolla (Manil.15): *Pecua relinquuntur agri cultura deseritur*. Käsikirjoituksissa kyseisessä kohdassa on kylläkin aina käytetty sanaa '*pecora*', mutta joissakin moderneissa editioissa kohta on korjattu alkuperäiseen muotoonsa. Korjauksen perusteena on seuraava Vergilius-komentaattori Serviuksen maininta (georg.3,64): "*Pecuaria ab eo quod est 'pecuare' venit: nam pecua ut ait in Pompeiana Cicero, ab eo quod est pecu, venit ut 'genu, genua'*" Myös Livius (5,48,3), Plinius vanhempi (nat.8.16.7) sekä Apuleius (met.2.1.5) käyttävät sanaa.⁵⁴

Caeciliuksen käyttämä datiivimuoto on käsikirjoituksissa ollut kolmannen deklinaation *pecus*-sanasta muodostettu *pecudibus*, sanan on korjannut L. Spengel vuonna 1829 ilmestyneeseen editioonsa. Neljänteen deklinaatioon kuuluvien latinan sanojen datiivin ja ablatiivin päätte on klassisessa muodossa latinan äännelakien mukainen *-ibus*, mutta alkuperäinen *-ubus* -päätte on näkyvissä joissakin harvoissa esimerkeissä (*tribubus*, Varro ling.5,81, Cicero rep.2,16⁵⁵). Vanha muoto on säilynyt myös klassisessa latinassa tietyillä sanoilla sekaannuksen välttämiseksi

---

⁵¹ Ernout-Meillet 491,

⁵² Catolla esiintyy myös akkusatiivimuoto: *Pastores pecuaque salva servassis* (agr.141,3). Kysymyksessä on Marsille omistettu rukous, josta voi päätellä, että sana on varsin vanhaa perua.

⁵³ TLL X, fasc. VI 917, r.70-

⁵⁴ TLL X, fasc. VI 917, r.74, 918 r.40-44

⁵⁵ Molemmat käyttävät vanhahtavaa *tribubus*-muotoa kertoessaan Rooman varhaishistoriasta, ehkä tämä on syy muodon valintaan.

kolmannen deklinaation yleisempien sanojen kanssa (vrt. *arcibus* ja *arcubus* sanoista *arx* ja *artus*).⁵⁶ Spengel lienee valinnut muodon *pecubus* näillä perustein.⁵⁷

2.10. Com.132-133 (124-125 G, 117-118W)

"*Volat exanguis, simul anhelat / peniculamentum ex pallio datur*"

Fragmentti on näytelmästä *Faenerator*.⁵⁸ Nonius (149,27) kertoo tarkemmin tutkimuksen kohteena olevan sanan, *peniculamentum*, merkityksestä: *Peniculamentum a veteribus pars vestis dicitur*. Kyseessä on siis vaatekappale, jonka olemus ei paljastu täysin kirjallisista lähteistä. Caeciliuksen lisäksi *peniculamentum*-sana on esiintynyt Enniuksen ja Luciliuksen teksteissä: *pendent peniculamenta unum ad quemque pedum* (Enn.ann.362) ja *peniculamento vero reprehendere noli* (Lucil.565). Glosseissa selitetään sanaa myös, joskaan suurta lisävalaistusta ei tuo selitys "*peniculamentum, pars vestis*" (Gloss.V.645,23). *Peniculamentum* on johdettu sanasta *peniculus*, joka puolestaan on *penis*-sanana johdannainen. Tämä johdattaneekin meidät sanan merkityksen lähteille: *penis*-sanana yksi, varhainen merkitys on "häntä"⁵⁹ ja todennäköisesti *peniculamentum* oli jonkilainen vaateen liepeen muodostama liehuva "häntä". Tämä merkitys sopisikin hyvin Caecilius-fragmenttiin. Fragmentissa lienee kyseessä hahmo jota kutsutaan modernissa kirjallisuudentutkimuksessa nimellä *servus currens*⁶⁰. Ainakin tämän fragmentin perusteella hahmoa voisi kuvailla läkähdyksiin asti kiitäväksi henkilöksi, jonka aluspuvun liepeiden voikin kuvitella lepattavan *pallium*-viitan alta. Guardin mukaan Caecilius ja Lucilius ovat omaksuneet sanan Enniukselta, mutta mielestäni näin vähäiset esimerkit eivät riitä todisteeksi tästä.⁶¹

2.11. Com. 191 (186 G, 181W)

"*Cur 'depopulator'? Gerrae!*"

Fragmentti on alkujaan näytelmästä *Portitor*. Myös tämä säe on säilynyt Noniuksella (118,24-31), joka myös selittää jokseenkin onnistuneesti *gerrae*-sanana merkitystä: *Gerrae. nugae, ineptiae; et*

⁵⁶ LHS 443, Lindsay 67, Palmer 250

⁵⁷ Guardin on säilyttänyt käsikirjoituksissa esiintyneen *pecudibus*-sanana.

⁵⁸ Näytelmä tunnetaan myös kreikankielisellä nimellä *Oblostates*.

⁵⁹ Fest. p.230: *Penem antiqui codam vocabant*

⁶⁰ Wright 114; Ks. lisää *fabula palliatana* henkilögalleriasta esim. Duckworth ?

⁶¹ TLL X,1 fasc. VII 1073 r. 29-; OLD 1324; Guardin 158

sunt gerrae fascini, qui sic in Naxo, insula Veneris, ab incolis appellantur. Nonius antaa kaksi muuta tähän liittyvää esimerkkiä Caecilius-säkeen lisäksi, molemmat ovat peräisin Plautukselta: *Gerrae! Qui sese parere adparent huius legibus, profecto [numquam bonae frugi sient dies noctesque potent]*(Asin.600) ja *Hic aderit, credo, congerro meus.* Jälkimmäistä kohtaa Nonius itse selittää näin: *Congerro meus, ut conlusor meus, qui easdem exerceat nugas.*

Gerrae-ilmaisun alkuperä on hämärän peitossa. Sanan juuret ovat ilmeisesti jossakin seemiläisessä kielessä, ja latinaan se näyttäisi olevan lainattu Sisilian asukkaiden käyttämästä monikollisesta *γέρρα*-sanasta, joka merkitsee sukupuolielimiä (kr. *αἰδοῖα*, vrt. Noniuksen käyttämä *fascini*).⁶² Sana esiintyy arkaaisilla komediakirjailijoilla, kuten edellä on nähty, sekä myöhäisillä kirjoittajilla, jotka matkivat arkaaista tyyliä. *Gerrae* esiintyy aina feminiinin monikossa ja varsin usein huudahduksena.⁶³ Kuten Nonius mainitsee, on sana latinassa synonyymi ilmaisulle *nugae, ineptiae* (tyhjänpäiväisyydet, hullutukset). *Gerrae*-sanasta on latinassa olemassa johdannainen *gerro* (*-onis*), joka tarkoittanee jonkilaista ilveilijää. Tästä sanasta puolestaan on muodostettu em. *congerro*-termi.⁶⁴

Sanan käytön ja alkuperän tutkimista mutkistaa hieman se seikka, että latinassa esiintyy myös sana *gerra*, joka tarkoittaa risupunosta tms. *Gerra*-sana näyttäisi olevan peräisin Varrolta, joka myös selittää sanan merkitystä (ling.7,55): *Congerro a gerra, hoc graecum est et in latina cratis.* Tässä hän viittaa kreikan *γέρρον*-sanaan, joka merkitsee mitä tahansa punomalla tehtyä esinettä,⁶⁵ eikä ole sama sana kuin sisilialaisten käyttämä ilmeisen alatyylinen ilmaisu. Ongelmana on se, että useat antiikin kirjailijat Varron johdolla yhdistivät nämä kaksi kreikkalaisilta peräisin olevaa sanaa ja uskoivat myös latinan *gerrae*-huudahduksen saaneen alkunsa punostöitä merkitsevästä kreikkalaistermistä. Näin esimerkiksi Festus, jolta löytyy kaksi houkuttelevaa, mutta valitettavasti väärää selitystä *gerrae*- ja *gerro*-sanojen alkuperästä: *Gerrae crates vimineae. Athenienses, cum Syracusas obsiderent et crebro gerras poscerent, irridentes Siculi gerras clamitabant. Unde factum est, ut gerrae pro nugis et contemptu dicantur* (p.94) ja *Cerrones [= gerrones]: leves et inepti, a cratibus dicti, quod Siculi adversus Athenienses cratibus pro scutis usi sunt, quas Graeci γέρρας appellant* (Paul.Fest.p.40).⁶⁶

⁶² Pohdintaa kreikkalaisen sanan alkuperästä ja merkityksestä ks. esim. TLL VI,2 1951 r.20-21: *Γέρρα Νάξια* Σικελοὶ λέγουσι τὰ ἀνδρεῖα καὶ γυναικεῖα αἰδοῖα Σικελοί-sanaa käytetään yleensä Italian mantereelta Sisiliaan saapuneista sikuleista, kun yleensä kreikassa Sisilian kreikkalaisista käytetään sanaa Σικελιώτης. Liddel – Scott – Jones, 635. Uskoisin kuitenkin että tässä lauseessa puhutaan Sisilian naksoslaista alkuperää olevista siirtolaisista.

⁶³ Interjektio kaikissa muissa yhteyksissä paitsi Ausoniuksella (335, p.197, 13 P): "*mihi... ad te haec frivola gerris siculis vaniora*" sekä Plaut.Poen137. Interjektiot olivat tyypillisiä komedian kielessä. Duckworth 332

⁶⁴ TLL VI,2 1951 r.16-, r. 70-; TLL IV 280 r.54-; OLD 405, 763

⁶⁵ Liddel – Scott – Jones 346

⁶⁶ TLL VI, 2 1950 r.73, 1951 r.70-; OLD 763; Liddel – Scott – Jones 140

3. Conclusio

Caecilius Staius, poeta comoediarum, ab auctoribus antiquis laudatus, nobis admodum ignotus est. Licet in antiquitate Plautum Terentiumque favore aequaverit, solum rara et brevia fragmenta fabularum eius cognovimus. Mediator in genere dicendi inter hos duos alios poetas clariores, Plautum et Terentium, a litterarum antiquarum peritis habetur. Et Plauto fidelior exempla Graeca (sicut fabulas Menandri) secutus esse dicitur, sed etiam is exempla fere libere imitabatur.

Nonnullis excerptis Caecilii examinatis non magnopere de sermone eius narrare possum sed nihilo minus etiam in his fragminibus tractatis indicia sermonis Latini archaici ad linguam Caecilii pertinentia vidi possunt. Vocabularium Caecilii mirationem apud nonnullos grammaticos iam in antiquitate effecit, ex quibus nobis maxime usui est Nonius Marcellus, qui nobis plures voces unicas, solum apud Caecilium repertas et etiam alias formas raras praebet: exempli gratia vidimus formas archaicas *duriter* (pro forma *dure*), qua etiam Ennius et Terentius uti sunt atque *soniti* (pro *sonitus*), quae praeter Caecilium solum ad vocabularium Pacuvii pertinet. *Ossiculatim* autem et *pulchritas* voces sunt, quas solum in textibus Caecilii inveniuntur. Formatio cum terminatione *-tas* Caecilii proprius est: praeter vocem *pulchritas* habet alia verba similia ut *luculentitas* et *opulentitas*, quae apud ceteros auctores rarissime leguntur. Caecilius etiam vocabulis ex lingua Graeca mutuis, e.g. *schema* usus esse videtur, quae apud scriptores comoediarum communia erant. Etiam nonnulla verba casca vocabularium Caecilii continet, ut *pecu* (*pecus*) et *peniculamentum*, cuius significatio parum certa est. Proprietates quoque sermonis cotidiani aspeximus: ex his exemplum offert interiectio *gerrae*, quam comici et antiquitatis imitatores usurpant. Scriptores comici locutiones intentas efficacesque amantes verbis frequentativis favent et etiam apud Caecilium verbum *mantare* inveni. Et cetera indicia Latinitatis veteris verba Caecili revelant, namque usus est formas *edim* et *tetulisti*, quae apud scriptores classicos *edam* et *tulisti* sunt.

4. Kirjallisuus

A. Editiot

Guardì = *Cecilio Stazio: I frammenti*, a cura di Tommaso Guardì, Italia 1977

Warmington = *Remains of old latin I: Ennius, Caecilius*, edited and translated by E.H. Warmington, London 1988

B. Tutkimuskirjallisuus

Conte = G.B. Conte: *Latin Literature, A History*, original Italian-language edition: *Letteratura latina: Manuale storico dalle origini alla fine dell'impero Romano*, translated by J.B. Solodow, Baltimore and London 1994

Duckworth = G.E. Duckworth: *The Nature of Roman Comedy - A study in popular entertainment*, Princeton 1952

Ernout-Meillet = A. Ernout & A. Meillet: *Dictionnaire étymologique de la langue latine, histoire des mots*, quatrième édition, Paris 1959

LHS = M. Leumann, J.B. Hofman, A.Szantyr: *Lateinische Grammatik*

Erster Band: Lateinische Laut und Formenlehre, von M. Leumann, München 1977

Liddel – Scott – Jones = *A Greek-English Lexicon*, compiled H.G. Liddel and R. Scott, revised and augmented by Sir H.S. Jones, Oxford 1968

Lindsay = W.M. Lindsay: *A short historical latin grammar*, Oxford 1915

OLD = *Oxford Latin Dictionary*, ed. by P.G.W Glare, Oxford 1997

Palmer = L.R. Palmer: *The latin language*, London 1954

Passow = F. Passow: *Handwörterbuch der griechischen Sprache*, Leipzig 1857

TLL = *Thesaurus Linguae Latinae*, Lipsiae 1900-

Wright = J.Wright: *Dancing in Chains: The Sylistic Unity of the Comoedia Palliata*, Rome 1974